

A műfordítás mint „politikai cselekedet” avagy miként vált Juhász Ferenc a legjelentősebb magyar költővé az angolszász világban

Egy magyar olvasó bizonyára nagy meglepetéssel fogadja azt az angolszász irodalomkritikában széles körben elterjedt megállapítást, hogy Juhász Ferenc *A szarvassá változott fiú kiáltóása a titkok kapujából* című költeménye az egyik legjelentősebb modern irodalmi alkotás. Ezt a véleményt olyan elismert és tekintélyes költők és irodalmárok egyaránt osztják, mint Wystan Hugh Auden (1963, 11), Ted Hughes (WEISSBROT 2010, 197), és Nortrop Frye (2009, 353). Ugyanakkor kétségtelen, hogy a Juhász Ferenc irodalomtörténeti megítélésének változása ellenére a magyar irodalomkritika is elismeri a vers jelentőségét (VASY 2005, 107; MÓSER 2008, 39).

Történeti szempontból az is meglepő és szinte egyedülálló, hogy ennek a költeménynek három eltérő angol fordítása is elkészült a 20. század során. Először Kenneth McRobbie és Ilona Duczynska fordították le néhány évvel a magyar megjelenése után, miközben a *Plough and the Pen* című antológiához gyűjtöttek anyagot, amely végül 1963-ban jelent meg (DUCZYNSKA–POLÁNYI 1963, 207–218). A második, David Wevill által készült fordítást, amelyet Flora Papastavrou nyersfordítása alapján készített (WEVILL 1970, 80), 1969-ben az amerikai *Arion* című folyóirat közölte (WEVILL 1969, 572–584). Végül az angol koszorús költő, Ted Hughes szövegváltozata sokáig ugyan kéziratként létezett, annak ellenére, hogy barátai visszaemlékezése alapján olyan fontos volt számára ez a versfordítás, hogy Csokits János segítségével nélkül is vállalta Kenneth McRobbie angol szövegének átdolgozását (WEISSBROT 2010, 197), aminek eredménye végül 2004-ben szintén egy angol nyelvű magyar irodalmi antológiában, az *Island of Sound*-ban látott napvilágot (JUHÁSZ 2004, 61–72).

A legújabb nemzetközi fordításelméleti kutatások eredményeit is figyelembe véve méltán tekinthetjük ezt az irodalmi alkotást egy kulturális szempontból kulcsfontosságú szövegnek (key cultural text), hiszen poétikailag nagyon jól reprezentálja a modern magyar líra sajátosságait, és segítségével könnyen megmutatható a magyar kultúra *elkülönböződésének* több ismérve is (MALMKJAER 2018, 1–3). A Juhász Ferenc által *éposznak* nevezett hosszúvers, mint a magyar népballedből eredő versforma Arany János, Petőfi Sándor és Weöres Sándor költeményei

révén vált részévé a magyar költészeti hagyománynak (VASY 2005, 97). Juhász Ferenc költészetében az 1950-es évek elején jelent meg ez a forma, és a Bartók Béla halálának 10. évfordulójára írt vers első címváltozata, *Szarvas-ének* alcím: *Bartók: Cantata profana* (VASY 2003, 11), nagyon jól tükrözi mindazt a magyar zenei örökséget, amelyet az irodalmi alkotás tudatosan idéz meg. A formai jellemzőkön túl Bartók Béla kórusművéhez hasonlóan Juhász Ferenc verse is a karácsonyi ünnepekhez kötődő erdélyi kolindából ismert történetet dolgozza fel, amelyben fiatal vadászok szarvassá változnak. Ez a kerettörténet már önmagában kijelöli a vers mitologikus és szimbolikus értelmezési horizontját, és egyúttal meghatározza a szöveg beágyazottságát az ősi pogány rítusokra épülő, de már egyértelműen keresztény közép-európai kultúrába: az átváltozás az ősi beavatás rítusának, illetve az élete és halál ciklikus körforgásának szimbóluma, a szarvas pedig egyrészt ősi magyar totemállat, másrészt a kereszténységben a feltámadására, vagyis Krisztusra utal (VASY 2005, 101), illetve a Zsoltárok könyvének jelképrendszerében az igaz hitre vágyó lélek metaforájaként jelenik meg (Zsolt 42,2).

Jelen tanulmány azt igyekszik igazolni, hogy Juhász Ferenc versének nemzetközi népszerűsége mögött elsősorban az 1963-ban megjelent antológia összeállítójának, Ilona Duczynskának a tudatos szerkesztői döntései, amely Juhász Ferenc személyének bemutatását és verseinek válogatását is alapvetően meghatározta, másrészt pedig a magyar hosszúversnek az angolszász olvasó számára is könnyen értelmezhető sajátosságai állnak.

A Plough and the Pen című antológia irodalomtörténeti jelentősége

A világszerte mai napig ismert és elismert magyar gazdaságtörténész, Karl Polányi és felesége, Ilona Duczynska a kanadai emigrációban kezdett élen érdeklődni a modern magyar irodalom iránt, és ekkor döntötték el, hogy erős politikai és társadalmi kötelességtudatból összeállítanak egy angol nyelvű magyar irodalmi antológiát (GYURGYÁK 1986, 73). Ilona Duczynska számára ez azért vált olyan fontossá, mert az ő szavait idézve „az emigráns magyar irodalom 1956 után [...] rendkívül nyomasztóan hatott politikai elkötelezettsége, hidegháborús beállítottsága, irodalmi szegénysége folytán. Ezért akartuk a magyar irodalom művészi nagyságát, eredetiségét dokumentálni ezzel a kötettel” (DUCZYNSKA 1963, 1853). A házaspár erősen baloldali gondolkodásmódjának ismeretében ez a szándék valójában azt jelentette, hogy a vasfüggöny nyugati oldalán is szerettek volna megmutatni a szocialista magyar írókat egy olyan korszakban, amikor az angolszász világba politikai okból kivándorló magyarok éppen a fennálló szocialista rendszer brutalitásának vitték hírét. Ugyanakkor azt is érdemes megjegyezni, hogy az angolszász értelmiség még ebben az időszakban sem volt ideológiailag homogén. Nicholas Pronay például arra hívja fel a figyelmet, hogy az Egyesült

Királyságban az anglikán klérus befolyásos tagjai között is többen akadtak, akik azért érdeklődtek a bolsevik ideológia iránt, mert annak rokonságát vélték felfedezni a keresztyénséggel (2002, 185). A Polányi családhoz hasonló, az 1930-as évek antiszemitizmusa elől Angliába menekülő magyarok nagyon jól beillettek az angol értelmiség körébe, hiszen egzotikusan érdekesnek találták őket, ugyanakkor arisztokratikus származásuk és műveltségük révén olyan idegen nyelveken is olvastak, amelyeket a brit kortársaik nem ismertek. Ennek volt az is köszönhető, hogy mind az Egyesült Királyságban, mind Amerikában örömmel fogadták őket nemcsak a befolyásos családok szalonjaiban, hanem a legnevesebb egyetemeken oktatóként is, ahogy az Polányiék esetében is történt (PRONAY 2002, 186–187). Karl és Ilona Polányi társaságát ráadásul azért is találták érdekesnek és szimpatikusnak, mert egy zsidó-keresztény értelmiségi párt láttak bennük, akik jelentősen eltértek attól a sztereotípiától, ami történelmi okokból kifolyóan a magyarokat antiszemita érzületű népként sematizálta, különösen Kanadában (TELEKY 1997, 117), ahová a házaspár 1950-ben költözött. Karl Polányinak az amerikai Columbia Egyetemen ajánlottak állást, azonban felesége egykori kommunista pártbeli tagsága miatt nem léphetett be az Egyesült Államokba, ezért döntöttek úgy, hogy Torontóban telepednek le, ahonnan Karl könnyen eljutott az amerikai egyetemre, Ilona pedig megfelelően nyugodt környezetet talált elsőbb férje kéziratának, majd többek között az irodalmi antológia szövegeinek gondozásához (CONGDON 2002, 116).

Az antológiában közölt versfordítások elkészítéséhez a legünnepeltebb kanadai kortárs költőket sikerült megnyerniük: a legtöbb verset Margaret Avison és Kenneth McRobbie fordították angolra, de Earle Birney, John Robert Colombo, Raymond Souster, A. J. M. Smith, W. W. Eustace Ross és Louis Dudek is hozzájárultak az angol nyelvű szövegváltozatok létrejöttéhez. Ez persze azt is jelentette, hogy az irodalmi szempontból legbefolyásosabb kanadai művészek már a kötet megjelenése előtt megismerték a kortárs magyar irodalom kiemelt szerzőit és a magyar irodalmi hagyomány sajátosságait. Természetesen a kanadai fordítók egyáltalán nem beszéltek magyarul, így az angol nyelvű anyagot többlépcsős munkamódszerrel készítették el: a magyar szöveget úgy kapták meg, hogy a fekete betűvel gépelt vektorok alatt vörös tintával állt a nyersfordítás, amit maga Ilona Duczynska készített, aki a margón jelölte a szótagszámot és a ritmusképletet is (KADAR 1999, 97–99). Ezenkívül a gondos szerkesztő általában rövid „próza” összefoglalót is mellékel minden vershez, és levélben vagy szóban magyarázta el a kanadai költőknek mindazt, amit a magyar kultúráról, irodalomról és nyelvről tudniuk kellett a magyar szöveg értelmezése érdekében, illetve személyes felolvasás vagy hangfelvétel útján segítette elő, hogy megtapasztalják a magyar vers

hangzásvilágát is (TELEKY 1997, 119).¹ A Polányi házaspár kiterjedt irodalmi kapcsolatrendszere, és a még Európában megismert barátaik a szerkesztési munkálatok során is rendkívül fontossá váltak és hasznosnak bizonyultak. Az elsősorban Shakespeare-kutatóként ismert Kenneth Muir például a prózafordítások lektorálásával járult hozzá a kötethez, ahogy arra a szerkesztők előszava is felhívja a figyelmet (DUCZYNSKA–POLÁNYI 1963, 15).

Mivel a válogatás során a szerkesztők számára az elsődleges cél az volt, hogy a kötet megmutassa az angolszász olvasónak, a 30-as években születő népies mozgalom és a kommunista párt reformerei miként készítették elő az 1956-os forradalmat, természetesen csak olyan szerzők szerepeltek benne, akik nem hagyták el az országot 1956 után. A „népies mozgalom”, illetve a „népi író” kifejezéseket azonban a szerkesztők sajátos értelemben használták, és minden olyan szerzőt ezzel az irodalmi irányzattal azonosítottak, aki „a társadalmi haladás híve és a feudális maradványok ellensége volt” (KENYERES 1964, 1105).

Az antológiát két nagy részre osztották: az első rész hét prózaíró művei közül válogat (Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Tamási Áron, Szabó Pál, Veres Péter, Déry Tibor, Németh László), a második rész pedig hét költő (József Attila, Illyés Gyula, Benjámín László, Zelk Zoltán, Tamási Lajos, Kuczka Péter és Juhász Ferenc) lírájába enged betekintést. A kötet címét valószínűleg Illyés Gyula *Megy az eke* című verse ihlette, amelyben a vers földműves lírai alanya a szántásról az írás és a költészetet allegóriájaként beszél. Ugyanakkor a szerkesztők és fordítók motivációjának egy sajátos aspektusára hívja fel a figyelmet W. H. Auden az antológia előszavában:

[...] az íróra háruló egyetlen politikai kötelesség, és a kötelesség alatt az olyan tevékenységet értem, amely az író a saját műveire szánt idejétől vesz el, minden országban és minden korban, nem állampolgári, hanem az irodalmi tehetség folytán ráháruló személyes kötelessége az, hogy más országok prózai és lírai műveit lefordítsa, és így elérhetővé tegye saját hazájának olvasói számára.

Én úgy vélem, a fordítás a legszebb politikai cselekedet, mert minthogy két ország közötti viszony nem pusztán gazdasági és politikai érdekeken nyugszik, hanem azon is, hogy milyen mértékben képesek az egyik ország lakói megérteni azt, amit a másik ország lakói gondolnak és éreznek – és az írók és költők azok, akik ezt a meg-

¹ Ez a munkamódszer a magyar irodalomtörténetben „garaizmus” néven vált ismertté Gara László nyomán, aki a Polányi házaspárral szinte egy időben Párizsban állított össze egy francia nyelvű magyar irodalmi antológiát (SZÁVAI 2016, 61). Annak ellenére, hogy közel fél évszázad távlatából nehéz lenne kétséget kizáróan igazolni, pontosan mennyit tudtak a szerkesztők egymás törekvéseiről, és miként hatottak egymásra, az vitathatatlan, hogy az 1962-ben megjelent francia nyelvű magyar versantológia és a végül 1963-ban kiadott angol irodalmi válogatás több szempontból nagyon hasonló szemléletmódról árulkodik.

értést szolgálhatják. Ennek az antológiának az összeállítói és fordítói olyat tettek Kanada, az Egyesült Államok, Anglia és Magyarország érdekében, amelyet semmi-féle utazási iroda vagy lelkes újságíró sem lett volna képes (AUDEN 1963, 10).²

Több mint 50 év távlatából ezek a sorok igencsak találónak tűnnek, különösen annak ismeretében, hogy a hidegháború korabeli viszonyai mennyire meghatározták mind a szerzők, szerkesztők, fordítók életét és a kötet kiadásának körülményeit is. Az 1959-re már összeállt antológia kéziratos anyaga 300 gépelt oldalnyi terjedelmű volt, és több kísérletet is tettek annak megjelenésére. Ilona Duczynska korabeli levelezéséből és visszaemlékezéseiből egyértelműen kiderül, hogy több angol kiadó is vállalta ugyan a kötet kiadását, de végül mégis visszaléptek. A Routledge and Kegan Paul például azért, mert attól tartottak, hogy a londoni emigrációban élő, a baloldali szemléletmódtól élesen elhatárolódó, főként Ignotus Pál köréhez tartozó magyar értelmiség várhatóan erős negatív kritikája miatt az antológia eladhatatlanná válik a brit könyvpiacra (DUCZYNSKA 1963, 1854). Az angol kiadókkal éveken át húzódó tárgyalások után végül 1963-ban jelent meg az antológia a Peter Owen kiadónál, ami valószínűleg legalább három dolognak volt köszönhető. 1960-ban az irodalmi körökben elismert olasz *Il Ponte* folyóirat egy magyar irodalmi számot adott ki, majd 1962-ben a tekintélyes francia kiadó, a Seuil gondozásában jelent meg a Gara László által szerkesztett *Anthologie de la poésie hongroise* című versantológia, és mindkét változtatás azt igazolta az angol kiadó számára is, hogy a fordításban megjelenő magyar irodalmi műveket külföldön is érdeklődéssel fogadják. Másrészt 1960-tól Magyarországon némileg enyhült a politikai szigor a kulturális élet szereplőinek szakmai utazásait illetően, így szigorú megfigyelés mellett ugyan, de néhány magyar író és költő, köztük Juhász Ferenc és Tamási Áron, a British Council meghívására novemberben kéthetes tanulmányúton vehetett részt Angliában, amelyet természetesen az állambiztonsági szolgálat is kitüntetett figyelemmel kísért (ARGEJÓ 2012, 715; SZŐNYEI 2011, 254–267). Így az antológia magyar szerzői közül legalább kettőt személyesen is megismerhetett az érdeklődő angol és az emigrációban élő magyar értelmiség, például a PEN Klub által rendezett fogadáson Londonban, amely ha közvetve is, de megkönnyíthette a kötet kiadásának ügyét is. Ráadásul az 1960-as évek elején már nemcsak a Polányi házaspár, de a kanadai fordítók közül Kenneth McRobbie is személyesen keresett fel több kiadót Angliában, hogy a kötet megjelenését elősegítse (DUCZYNSKA 1960). Végül, de nem utolsósorban, Ilona Duczynska jelentősen átdolgozta az antológia bevezetését, mert felismerte, hogy annak korábbi szövegváltozataiban

² A magyar szöveg első bekezdése saját fordítás, a másodikat viszont Ilona Duczynska fordításában idézem (DUCZYNSKA 1963, 1854).

olyan politikai szempontból érzékeny kijelentéseket tett, amelyek vagy az angol kiadók, vagy a Szerzői Jogvédő Hivatal érintettsége miatt a magyar hatóság számára bizonyultak elfogadhatatlannak.³

Juhász Ferenc helye és szerepe az antológiában

A Polányi házaspár érdeklődését Juhász Ferenc iránt a költő 1956-ban megjelent, összegyűjtött verseit tartalmazó *A tenyészet országa* című kötete keltette fel, és tekintettel arra, hogy az 1956-os forradalom után Juhász maga is alkotói válságba zuhant, és költészetének megújulása érdekében megküzdött a fennálló rendszer irodalompolitikai elképzeléseivel, tökéletes választásnak bizonyult az antológia céljainak eléréséhez is (BODNÁR 2006, 288). Nem véletlen, hogy a költők közül tőle szerepel a legtöbb (szám szerint nyolc) vers az angol kötetben, ráadásul a kötetkompozíció szempontjából igencsak kiemelt helyen. A kommunista költők csoportjától elhatárolt utolsó szerkezeti egységként Juhász Ferenc alábbi versei zárják a teljes magyar irodalmi antológiát: *Csikóellés, Dal a traktorról, Csontos paraszti kezéd, Tanya az Alföldön, Huszonhat évesen, Emberszabású álmaink, A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából, Évszakok*. Ezeknek a verseknek ugyan önmagukban nincs propagandisztikusan nyílt politikai tartalma, de a belőlük kirajzolódó modern magyar földműves lét tökéletesen megfelel a szerkesztők által célként kitűzött irodalomolvasat igazolásához, vagyis ahhoz, hogy a magyar népköltészeti hagyományra épülő, de forma- és gondolatvilágában már igencsak modern népies költészet miként szolgálja a társadalmi haladást. A kötet mellékletében egy életrajzi összegzés is található, ami az alábbi szavakkal mutatja be Juhász Ferenc személyét az angol olvasónak:

A legfiatalabb költő az antológiában, aki 1928-ban született egy dél-dunántúli kis faluban, nem túl messze Budapeستől. Parasztyerek volt és csak 17 éves, amikor az új rendszer kezdődött 1945-ben. Vagyis Juhász és nemzedéke már beleszületett a szocialista világba. Nagy László és Simon István költők a barátai voltak. Juhász

³ Kéziratban maradt fenn az a Szabó Máriának szánt, de el nem küldött levél 1960 áprilisából, amiben Ilona Duczynska a következőket írja: „Lényegében ezen a bevezetőn mulott hogy a nyugaton egyik kiadó a másik után utasította el a könyvet, mert a magyar társadalmi átalakulás 1945-től napjainkig és annak szocialista tartalmának az igenlő kezelése számukra tűrhetetlen volt” (DUCZYNSKA 1960). A magyar állambiztonsági szolgálat egyik ügynökének azóta már irodalomtörténeti szempontból is feldolgozott tevékenysége nyomán pedig azt is lehet tudni, hogy „Duczynskával szót lehetett érteni [...] a *The Plough and the Pen* című antológiához »56-os szellemben« látott ugyan hozzá, de végül figyelembe vette a hazai politikai szempontokat, így a párt és a Kiadói Főigazgatóság áldásával meg is jelenhetett a válogatás” (SZŐNYEI 2011, 922).

erősen elhatárolta magát a politikától: mind a hivatalos mind az ellenzéki megmozdulástól tartózkodott. Öntudatra ébredése egybeesik az új korszak kezdetével; így sem betértnek sem hitehagyottnak nem tekinthető. [...] Amilyen költőnek ma látjuk, ő olyan volt kezdettől fogva. De a külvilág és elméjének tája idővel olyan látomásokat hozott létre, amely szinte már emberileg elviselhetetlen. [...] Ha van benne népiesség, akkor ez másfajta népiesség: naiv világa a természet, a népköltészet és a technika sajátos elegye. És ez gondolatainak és filozófiájának is a közvetítője. Magába szívja és átlényegíti a modern technológiát, és egy új helyet jelöl ki számára az eredeti környezetben és az eredeti emberben. Az ő olvasatában ez a szocializmus (DUCZYNSKA–POLÁNYI 1963, 230–231).

Ez a leírás különösen jó példa arra, hogy a szerkesztők milyen határozottan állították a saját céljaik elérésének szolgálatába Juhász Ferenc személyét, és különösen az olyan kijelentések, mint az „erősen elhatárolta magát a politikától: mind a hivatalos mind az ellenzéki megmozdulástól tartózkodott”, ma már igen erős túlzásnak tűnnek az életrajzi adatok ismeretében. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ez a sajátos, a kötet más költőihez képest a politikai semlegesség képzetét keltő ábrázolás, ami természetesen az angolszász olvasó számára különösen az 1960-as években ellenőrizhetetlen volt, sokkal könnyebben kelthetett szimpátiát nemzetközi értelmiségi körökben, mintsem egy ideológiailag és politikailag sokkal elkötelezettebb portré, ami összességében a költő személyéről az antológiában közölt verseire irányította a figyelmet. Az első pillantásra is egyértelmű, hogy a szerkesztők igyekeztek hangsúlyozni azokat a motívumokat, amelyek a magyar irodalomnak és kultúrának az angolszász hagyomány felől való olvashatóságát segíthették elő. Például a magyar pusztát bemutató prózai szövegeket tartalmazó fejezet angol címe *Wasteland* lett, amely T. S. Eliot azonos című költeményére utal. Az sem véletlen, hogy Illyés Gyulától például a *Bartók* című óda az egyik vers, amit az antológiába beválogattak, hiszen az 1940-ben az Egyesült Államokba vándorolt magyar zeneszerző nevét a legbefolyásosabb angolszász értelmiségi körökben is ismerték annak ellenére, hogy Amerikában visszavonultan élt, és tartózkodott a közszerepléstől (DREISZIGER 2005, 283–284). Juhász Ferenc verseinek esetében az ehhez hasonló párhuzamok azért is érdekesekek, mert W. H. Audennek, az egyik legtekintélyesebb angol költőnek az antológia előszavában található az a megállapítása, amely a mai napig meghatározza a költő verseinek értékelését angolszász irodalmi körökben: „Jóllehet én egy szót sem tudok magyarul, és jóllehet egy fordítása sem ér fel magával a verssel, meggyőződésem, hogy Juhász Ferenc *A szarvassá változott fiú kiáltása a titkok kapujából* egyike a legjelentősebb verseknek, amelyet az én időmben írtak” (1963, 11). A természetesen csak az angol nyelvű antológia anyagát és a kanadai fordító, Kenneth McRobbie lelkesedését ismerő Auden valószínűleg nem véletlenül figyelt fel éppen erre a költeményre. Juhász Ferencnek az antológiában szereplő versei közül ez az egyetlen, amely formailag

szabadvers, amely az angolszász költészeti hagyomány alapján verstanilag a legismertebb kifejezési forma lehetett az angol költő számára. Ugyanakkor a szarvassá változó fiú mint népköltészeti motívum a kelta mitológiában is jelen van,⁴ így a vers tematikailag is egy olyan elemre épül, ami az angolszász befogadó közegben könnyen értelmezhetővé válik. Talán éppen ennek a párhuzamnak köszönhető, hogy a 20. századi költő, Michael Hartnett az angol szövegváltozatok nyomán ír fordítást is készített róla, és egy interjúban „nagyon ír azaz nagyon pánkelta” költeménynek nevezi Juhász Ferenc versét (O'DRISCOLL–HARTNETT 1987, 21).

Iлона Duczynska szerkesztői tudatosságának hatása még inkább egyértelművé válik, ha megvizsgáljuk Juhász Ferenc helyét az ugyanabban az évben Münchenben megjelent, de alapvetően az Egyesült Államokban Joseph Grosz és W. Arthur Boggs által angolra fordított és szerkesztett *Hungarian Anthology – a Collection of Poems* című antológiában, amelyet hiába adtak ki újra 1966-ban Torontóban is, szinte semmilyen hatása nem volt a költő irodalomtörténeti szerepének megítélésére. Ebben a válogatásban ugyanis csak *A tékozló ország* utolsó versszakának angol fordítása szerepel 63 más magyar költő művei között, a szerzők születési dátuma alapján időrendbe sorolva, de bármi más életrajzi adat közlése nélkül (GROSZ–BOGGS 1963, 242). Ráadásul a kötethez tartozó nagyon rövid előszóban és ajánlásban W. Arthur Boggs egyáltalán nem említi az antológia összeállításának szempontjait, és irodalom- vagy társadalomtörténeti szempontból sem biztosít semmilyen áttekintést az angolszász olvasó számára.

Összességében elmondható, hogy Juhász Ferenc költészetének nagyon kedvező recepciótörténete az angolszász nyelvterületen elsősorban annak köszönhető, hogy Iлона Duczynska a *Plough and the Pen* című antológia költészeti anyagát az általa helyesnek vélt társadalmi célnak rendelte alá, és ez alapján válogatott az általa ismert magyar költők művei közül. Azáltal, hogy számára Juhász Ferenc bizonyult a legjobb példának az antológia bevezetőjében megfogalmazott „politikai cselekedet” által motivált cél eléréséhez, a kanadai fordító, Kenneth McRobbie segítségével döntően meghatározta a költő és *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából* című költemény kitüntetett nemzetközi megítélését függetlenül attól, hogy magyar irodalmi körökben miként értelmezhető a költő hozzájárulása a modern kori magyar líra történetéhez.

⁴Például Muirchú a *Vita sancti Patricii* című legendáriumban írja le azt a történetet, hogy az öt üldözött Lóegaire király előtt Szent Patrik úgy tudott elmenekülni, hogy ő is és kísérete is szarvassá változott (SODERBERG 2004, 178).

Bibliográfia

- ARGEJÓ Éva (2012), „ITT LONDON” Szabó Zoltán a magyar állambiztonsági szervek célkeresztjében, *Holmi* 24.6, 709–721.
- AUDEN, Wystan Hugh (1963), Foreword, in Ilona DUCZYNSKA – Karl POLÁNYI (szerk.), *The Plough and the Pen*, London, Peter Owen, 9–11.
- BODNÁR, György – JUHÁSZ, Ferenc (2006), The Polanyis discover a poet, in Kenneth McROBBIE – Kari POLÁNYI LEVITT (szerk.), *Karl Polanyi in Vienna. The Contemporary Significance of the Great Transformation*, Montreal, New York, London, Black Rose Books, 288–294.
- CONGDON, Lee (2002), Ilona and Carl, *Hungarian Studies Review* XXIX. (2002/1–2), 111–118.
- DREISZIGER, Nándor F. (2005), A Hungarian Patriot in American Exile: Béla Bartók and Émigré Politics, *Journal of the Royal Musical Association* 130.2, 283–301.
- DUCZYNSKA, Ilona – POLÁNYI, Karl (szerk.) (1963), *The Plough and the Pen*, London, Peter Owen.
- DUCZYNSKA, Ilona (1960), levél Szabó Máriához. 1960. április 14. In OSZK Kézirattár Polányi család. Ms. 212/695.
- DUCZYNSKA, Ilona (1963), Egy könyv sorsa és tanulsága, *Kortárs* 7.12, 1853–1854.
- FRYE, Nortrop (2009), The Times of the Signs, in Jean O’GRADY – Eva KUSHNER (szerk.), „*The Critical Path*” and Other Writings on Critical Theory, 1963–1975. Collected Works of Northrop Frye Vol. 27. Toronto, University of Toronto, 2009, 331–357.
- GROSZ, Joseph – BOGGS, W. Arthur (szerk. és ford.) (1963), *Hungarian Anthology – a Collection of Poems*, Munich, Griff.
- GYURGYÁK János (1986), Eszmék, gondolatok, hatások Polányi Károly életművében, in GYURGYÁK János (szerk.), *Polányi Károly. Karl Polanyi 1886–1964, Magyar Szociológiai-történelmi Füzetek* 2, Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1986. 7–76.
- JUHÁSZ, Ferenc (2004), The Boy Changed into a Stag Cries Out at the Gate of Secrets, ford. Ted Hughes, in George SZIRTES – Miklós VAJDA (szerk.) *An Island of Sound: Hungarian Fiction and Poetry before and beyond the Iron Curtain*, London, Harvill Press, 61–72.
- KADAR, Marlene (1999), Ilona Duczynska Polanyi: The Midwife-Translator, *Hungarian Studies Review* XXVI. (1999/1–2), 93–103.
- KENYERES, Zoltán (1964), The Plough and the Pen. Peter Owen, London, 1963, *Nagyvilág* IX. (1964/7), 1104–1106.
- MALMKJAER, Kristen – ŞERBAN, Adriana – LOUWAGIE, Fransiska (2018), Introduction: Key Cultural Texts in Translation, in Kristen MALMKJAER – Adriana ŞERBAN – Fransiska LOUWAGIE (szerk.), *Key Cultural Texts in Translation*, John Benjamins Publishing Company, 1–8.
- MÓSER Zoltán (2008), Versekk énekhangra, *Tiszatáj* LXII. (2008/8), 24–40.
- O’DRISCOLL, Dennis – HARTNETT, Michael (1987), An Interview with Michael Hartnett, *The Poetry Ireland Review* 20, 16–21.

- PRONAY, Nicholas (2002), The Budapest Connection: Seeing Red-Hungarian Intellectuals in Exile and the Challenge of Communism, *American Communist History* 1.2, 183–190.
- SODERBERG, John (2004), Wild Cattle: Red Deer in the Religious Texts, Iconography, and Archaeology of Early Medieval Ireland, *International Journal of Historical Archaeology* 8.3., 167–183.
- SZÁVAI Dorottya (2016), „Le Vieux Tzigane.” Gara László költészeti kánonja. Az Anthologie de la poésie hongroise közvetítő szerepéről, in SZÁVAI, Dorottya, *Egyenes labirintus. Komparatiztikai tanulmányok*, Budapest, Gondolat, 49–62.
- SZŐNYEI Tamás (2011), *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet 1956–1990*, Budapest, Noran Könyvesház, 254–267.
- TELEKY, Richard (1997), The Poet as Translator: Margaret Avison’s „Hungarian Snap”, in Richard TELEKY, *Hungarian Rhapsodies. Essays on Ethnicity, Identity, and Culture*, University of Washington Press, Seattle, WA, 115–127.
- VASY Géza (2003), A Szarvas-ének – és a hozzá vezető út, *Tiszatáj*, A Tiszatáj diákmelélékete, LVII. (2003/1), 1–19.
- VASY Géza (2005), „HOL ZSARNOKSÁG VAN”: *Az ötvenes évek és a magyar irodalom*, Budapest, Mundus. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/hol-zsarnoksag-van/ch03s08.html>
- WEISSBROT, Daniel (2010), Ted Hughes and Translation, *Cardinal Points* 12.1, 189–198.
- WEVILL, David (1969), Ferenc Juhász: The Boy Changed into a Stag Clamors at the Gate of Secrets, *Arion* 8.4, 572–584.
- WEVILL, David (1970), Ferenc Juhász: Introduction, in *Selected Poems: Sándor Weöres and Ferenc Juhász*, ford. Edwin Morgan és David Wevill, London, Penguin Books, 75–82.